

Φοτίνι ΧΡΙΣΤΑΚΟΥΔΙ-ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ¹

Χιποστάзи на мотива за маската в гръцката поезия от началото на XX в.

Резюме

Статията разглежда творчеството и биографиите на Ромос Филирас и Наполеон Лапатиотис, представители на поколението поети от първите десетилетия на XX в., считани за предшественици на гръцкия поетичен космополитизъм от 20-те години на XX в. Наред с това са анализирани ‘хипостази’ на мотива за маската в творчеството им. Съпоставят се мнения на литературни критици от различни университетски школи по отношение на разглежданите автори.

Ключови думи: гръцка поезия; литературни критици-гърцисти; Ромос Филирас; Наполеон Лапатиотис; мотив за маската

Abstract

Hypostases of the mask motif in the Greek poetry from the beginning of the 20th century

The article examines the work and biographies of Romos Filiras and Napoleon Lapathiotis, representatives of the generation of poets from the first decades of the 20th century, considered to be the forerunners of Greek 1920s poetic cosmopolitanism. It also presents an analysis of the ‘hypostases’ of the mask motive in their work. Opinions of literary critics from different university schools regarding the considered authors are compared.

Keywords: Greek poetry; Greek literary critics; Romos Filiras; Napoleon Lapathiotis; mask motif

В своя обемен труд, посветен на гръцката поезия от Омир до Сеферис, проникновеният изследовател на гръцката поезия К. Трипанис разграничава четири последователни вълни, чрез които символизмът завладява гръцката литература²: първата вълна се простира от 1892 г. до 1905 г., вторият период се позиционира между годините 1905-1915 (А. Сикелианос (1884-1951), Н. Казандзакис (1883-1957), Костас Варналис (1884-1974), Ромос Филирас (1889-1942), Наполеон Лапатиотис (1888-1944) и др.), а третата фаза е между 1915 г. и 1925 г. и е определяна като фаза на гръцките ‘космополитни поети’ (Костас Уранис (1880-1953), Ангелос Доксас (1900-1985), Никос Кавадис (1910-1975), Орестис Ласкос (1907-1992), Александрос Барас

¹ **Φοτίνι ΧΡΙΣΤΑΚΟΥΔΙ-ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ** [Fotiny CHRISTAKOUDY-KONSTANTINIDOU] is an Associate Professor of Greek Language and Greek Literature at Sofia University St. Kliment Ohridski. In 2007 she received a Ph.D. degree at the Institute for Balkan Studies. Currently, she has been working on topics concerning the 1920s poetic generation (Nikos Kavvadias, Kostas Ouranis, Kostas Karyotakis, etc). She has published articles on the work of Greek symbolist poets from the 1890s (K. Hadzopoulos, L. Porfyra, etc.), Odysseas Elytis, the problem of Greek diglossia, presenting also in Greek the poetry of Bulgarian authors such as Nikola Vapzarov and Valery Petrov. She is the author of two books: *Symbolism and Modern Greek Poetry from the End of the XIX and the Beginning of the XX Century*. (Sofia, Ni plus, 2020) and *Issues of Greek Literary Development 1880-1930 (Studies on Modern Greek Poetry)* (Sofia, Ni plus, 2020).

² Τρυπάνης, Κ. *Ελληνική ποίηση*. Αθήνα, Εστία, 1988, σ. 374. [Τρυпанис, Κ. *Elliniki poiisi*. Athina, Estia, 1988, s. 374].

(1906-1990), Кесар Емануил (1902-1970)). Четвъртата и последна символистична вълна (1931-1940) свързваме с ранното творчество на Георгиос Сеферис.

П. Вутурис, от своя страна, разграничава първото поколение символисти от онова второ подред възраждане и обогатяване на символистичния инструментариум, започнали след 1910 г. чрез творчеството на Ромос Филирас („Рози в пяната“, 1910) и с Костас Уранис (“Spleen”, 1911).³ Към това „неосимволистично“ – („неоромантично“ или „метасимволистично“) – течение се причисляват с творбите си повечето от поетите от поколението на 20-те години на 20 в.: Наполеон Лапатиотис, Костас Кариотакис (1896-1928), Телос Аграс (1899-1944), Мария Папаниколау (1900-1943), Мария Полидури (1902-1930) и др.

В своята „История на новогръцката литература“ известният гръцки литературен критик и историк Л. Политис не диференцира десетилетието на 20-те и говори общо за „поезията до 1930-та“, след като преди това е разгледал подробно творчеството на световноизвестните поети К. Кавафис и А. Сикелианос.⁴ В анализите му са открити най-общо талантите на Р. Филирас, К. Уранис и Н. Лапатиотис, а акцент е поставен най-вече върху поезията на К. Кариотакис, без обаче техният стил да бъде характеризирани като символистичен.

Въпреки че е критичен в много от оценките си, другият голям авторитет на гръцката литературна история, университетският професор по литература от Италия, М. Вити анализира малко по-подробно и разграничава по-точно в хронологически аспект поезията от 20-те години на 20 в., като отдава известно внимание на творчеството на Р. Филирас, К. Уранис и К. Кариотакис, без обаче да ни дава повече информация за техните поетични последователи или съмишленици.⁵ От последното следва, че не само на българска почва, но и в паноптикума на родната им литература Р. Филирас и Н. Лапатиотис не са сред най-популярните имена за литературната критика в контекста на творческата вълна, към която принадлежат.

В настоящата статия се придържахме към периодизационната схема на К. Трипанис, към която с тенденция за по-синтетично представяне гравитира и тази на П. Вутурис. Ще проследим постиженията на гръцката поезия след 1910 г. с анализ на творчеството на Р. Филирас и Н. Лапатиотис и на конотациите на мотива за маската в него. Имената на двамата представители на междинното символистично поколение от 1905 г., както вече отбелязахме, не са в златната листа на гръцката лирика, позната извън границите на Гърция, затова ги

³ Βουτουρή, Π. Λογοτεχνικές αναζητήσεις. – Στο: *Ιστορία της Ελλάδος του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2000, σ. 305. [Voutouris, P. Logotechnikes anazitiseis. – Στο: *Istoria tis Ellados tou 20ou aiona*. Athina, Vivliorama, 2000, s. 305].

⁴ Πολίτης, Λ. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1980, σ. 244-250. [Politis, L. *Istoria tis neoellinikis logotechnias*. Athina, ΜΙΕΤ, 1980, s. 244-250].

⁵ Vitti, M. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1978, σ. 313-324. [Vitti, M. *Istoria tis neoellinikis logotechnias*. Athina, ΜΙΕΤ, 1978, s. 313-324; Vitti, M. *Storia della letteratura neogreca*. Roma, Carocci, 2001].

представяме в една обща тематологична литературно-аналитична рамка пред българската публика.

В монографията си „Въведение в новогръцката литература“⁶ английският професор по съвременна гръцка и византийска история, език и литература Родерик Бийтън откроява факта, че още преди трагичните за Гърция събития от 1922 г., свързани с Малоазийската катастрофа, се забелязва отдръпване на поетичния интерес от Мегали идея (включително дори и в поезията на самия Паламас след 1910 г.)⁷ и насочването му в посока към „вътрешния свят и индивидуален опит на отделната личност“, към „поетичното наследство на френския символизъм“ и „интровертната страна на творчеството на Паламас“⁸. За авторите от този период животът, който са обречени да водят, е лишен от идеали, а призванието на поета е да тъжи за тяхната загуба. Поетичната реакция се оформя в две посоки – творците или потвърждават съществуването на подобни идеали в една неуловима трансцендентна сфера, или с презрение заклеймяват унищожителната посредственост и монотонна делничност на обществото и неговото *ad hoc* битие. И в двата случая се сблъскваме с примери на психоемоционална метонимичност, натоварваща понятието-метафора „маска“ с двойствена семантика – от една страна, чрез трансформиращата потенция на маската се бяга от грозотата на действителността, тя заличава сивотата чрез възможността, която дава за изява на едно *alter ego* по-добро, красиво и жизнерадостно от действителното Аз. От друга страна, в идеята за маска се корени обвинението към бездушието и пошлостта на социума, лишен от въображение и потънал в суров материализъм; този упрек е намерил образното си съответствие в серия от антигерои, хипостази на безволевост, инертност, безличие, неодушевеност – марионетки, клоуни, чиновници и др., с които изобилства поезията на автор като Кариотакис. В посока към първата тенденция гравитират имената на поетите Р. Филирас, Н. Лапатиотис, К. Уранис, докато класически пример за втората категория психопоетична реакция си остава поезията на К. Кариотакис, чийто осъдителен сарказъм и поетична непримиримост го превръщат в знаково явление за гръцката лирика от второто десетилетие на XX в.⁹

В тълкуването на опозицията Аз-Другия спрямо първата група поети Кариотакис най-много се сближава с Ромос Филирас – отношенията в тяхната поезия на лирическият субект с множеството са определяни от критиката продължително време с понятието мизантропия.

⁶ Beaton, R. *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία*. Αθήνα, Νεφέλη, 1996, σ. 168-173. [Beaton, R. *Eisagogi sti neoteri elliniki logotechnia*. Athina, Nefeli, 1996, s. 168-173; Beaton, R., *An Introduction to Modern Greek Literature*, 2nd ed. Oxford, Oxford University Press, 1999].

⁷ Beaton, R. *Ibid.*, σ. 168. [Beaton, R. *Ibid.*, s. 168].

⁸ Beaton, R. *Ibid.*, σ. 169. [Beaton, R. *Ibid.*, s. 169].

⁹ Beaton, R. *Ibid.*, σ. 170. [Beaton, R. *Ibid.*, s. 170].

Днес можем да кажем, че терминът крие определена едностранчивост и пречи за пълнокръвното разбиране на релацията поет-общество в разглеждания период.¹⁰ В свое стихотворение Р. Филирас подобно на Кариотакис недвусмислено дава израз на враждебността в това общуване с Другия, видян в образа на тълпата:

Народ-тълпа, на варварите болно семе,
къде намираш толкова омраза и удряш
в основите на моя плам без време?
Ах, своднико, във пропаст ти ме хвърляш!¹¹

При Кариотакис като че отчаянието и отегчението не изглеждат да са просто последица от липсата на идеали в едно време на ‘прокълнати поети’, а извечна съдба, идентична с тежестта на първородния грях.¹² „Тук всяко мое начинание е предварително осъдено“¹³ – нека си припомним и Кавафис, за да зачетем строфите от стихотворението без заглавие „Чия ли воля...“ («Ποιά θέληση θεού μας κυβερνάει») от стихосбирката „Елегии и сатири“ («Ελεγεία και σάτιρες») на Кариотакис:

Чия ли воля на кой бог ни направлява,
коя съдба трагична нас ни наставлява,
във празното и скучно днешно битие,
живеем ний по навик, довел ни до униение.¹⁴

Мотивите за борбата със съдбата и живота, движещ се по силата на задушаващия навик, отново се появяват и в поезията на поетите от 30-те години на ХХ в., особено в творчеството на Сеферис, но автоироничният поглед към живота сближава най-вече Кавафис и Кариотакис, като при Кариотакис се стига до онзи безизходен сарказъм, довел го до самоубийство, с което поетът и творчеството му постигат пълното си сливане. Нека обаче поемем в посока на поетичния космополитизъм и търсенето на идеала в лъчистите сфери на трансцендентното чрез

¹⁰ Βουτουρής, Π. Op. cit., σ. 308. [Voutouris, P. Op. cit., s. 308].

¹¹ Βουτουρής, Π. Ibid., σ. 307. [«Οχλε λαέ, βαρβάρων σπέρμα νόθο,/ που τι βρίσκεις την κρίση και χτυπάς/ στη ρίζα τον ακόρεστο μου πόθο;/ Α, μαστροπέ, στην άβυσσο με πας!», «Οχλε λαέ», Ρ. Φιλύρας, мой превод].

¹² Beaton, R. Op. cit., σ. 171. [Beaton, R. Op. cit., s. 171].

¹³ Стих от емблематичната творба на К. Кавафис „Градът“. Виж: *Съвременна гръцка поезия (превод Ст. Гечев), т. 2*. София, Еpsilon, 1997, с. 91. [Savremenna gratska poezia (prevod St. Gechev), t. 2. Sofia, Epsilon, 1997, s. 91].

¹⁴ Καρυωτάκης, Κ. *Ποιήματα και πεζά (επιμ. Γ. Π. Σαββίδης)*. Αθήνα, Ερμής, 1972, σ. 88 [Karyotakis, K. *Poimata kai peza (epim. G. P. Savvidis)*. Athina, Ermis, 1972] [«Ποιά θέληση θεού μας κυβερνάει,/ποιά μοίρα τραγική κρατάει το νήμα/ των άδειων ημερών που τώρα ζούμε/ σαν από μια κακή, παλιά συνήθεια;», «Ποιά θέληση θεού μας κυβερνάει», Κ. Καρυωτάκης, мой превод].

анализ на трансформиращата потенция на маската в нейните хипостази, откриващи нови възможности за себerealизиране.

Още в древните шаманско-магьоснически ритуали срещаме отзвук от жаждата за контрол над сили по-висши от нас, жажда, която чрез средствата на имитативната магия, приела формите на маски на могъщи животни, става израз на порив за живот, власт, могъщество. Маската като израз на идеята за другост, за вездесъща алтернатива де факто се превръща в истинския символ и на новото изкуство на XX в., в израз на идеите за автономност, полиморфност и самодостатъчност, залегнали в основите му. Силите на смъртта и силите на любовта, Ерос и Танатос, копнежът за живот и страхът от неговата загуба пораждаат древните изкуства на обряда, магията, молитвата, създавайки връзката между профанното и свещеното. Възщност словото на 20 в. добива подобна институционализираща функция, формирайки свои паралелни автономни реалности, добили теоретично-естетическа легитимация чрез тезите на модернизма. Нека се убедим, привлечени от магията на пътешествието и търсенето на онова отвъд, обобщаващи естетическите стремежи на символизма като модернистично течение, но и също дистанциращи го от миметизма като принцип в изкуството, че през XX в. „творбата **не разказва**, а торбата е“¹⁵. Или казано по друг начин чрез думите на поета и философ Янис Ифанидис от негово есе, посветено на духа на поезията (можем да добавим на новата, тъчаща свои галактики поезия на индивидуалното и индивидуалистично познание): „Центърът на Бога е „навред“, а периферията му е „никъде...“¹⁶. И пак там: „Центърът е навсякъде, всяко нещо е център, с безкрайни връзки и безкрайна ценност...“¹⁷.

***

Ромос Филирас (Ρώμος Φιλύρας)¹⁸ (1889-1942) е творчески псевдоним на Йоанис Икономопулос. Роден е в село Дервени и умира в Атина в психиатрична клиника след дълга борба с венерическо заболяване. Баща му е учител и Филирас получава домашно образование

¹⁵ Beaton, R. Op. cit., σ. 168. [Beaton, R. Op. cit., s. 171].

¹⁶ Янис Ифанидис се позовава на казаното от Хермес Тримегист, алхимик и философ от епохата на Птоломеите в Египет, според когото съществува онова, чийто център „е навсякъде и чиято периферия е никъде“.

¹⁷ Ифанидис, Я. Едип. –В: *Κοι σα γρ̄ϋϋτε (с̄вр̄εμ̄εнна гр̄ϋϋκα есеистика)*. София, Колекция аквариум – Средизмноморие, 2002, с. 155. [Ifanidis, Ya. Edip. –V: *Koi sa gartsite (savremenna gratska eseistika)*. Sofia, Kolektsia akvarium – Sredizmnomorie, 2002, s. 155].

¹⁸ Φιλύρας, Ρ. *Πορτραίτα και κειμήλια – ανέκδοτα ποιήματα*. Αθήνα, Κισσός, 1981. [Filyras, P. *Portraits kai keimilia – anekdota poiimata*. Athina, Kissors, 1981]; Φιλύρας, Ρ. *Ποιήματα – άπαντα τα εвреθέντα. (Με την φροντίδα των Χ. Α. Καράογλου και Αμαλίας Ξυνογαλά)*. Αθήνα, University Studio Press, 2013. [Filyras, R. *Poimata – apanta ta evrethenta*. Athina, University Studio Press, 2013].

от него. На 14 годишна възраст се установява в Атина и започва да работи като журналист в различни издания, като успоредно започва да пише поезия и разкази. Издава общо шест стихосбирки – „Рози в пяната“ («Ρόδα στον αφρό», 1911), „Завръщане 1912-1918“ («Γυρισμοί 1912-1918», 1919), „Идните“ («Οι ερχόμενες», 1920), „Клепсидра“ («Κλεψύδρα», 1921), „Жертва“ («Θυσία», 1923), сред тях и знаковата за творчеството му „Пиеро“ («Πιερρότος», 1922), като развива активна творческа дейност и публикува в различни списания като „Акритас“, „Хегезо“, „Букет“, „Семейство“, „Нумас“, „Неа Естия“ («Ακρίτας», «Νησώ», «Οικογένεια», «Μλουκέτο», «Νουμάς», «Νέα Εστία»). Пише и прозаичната творба „Театрал в живота“ (1916) («Ο θεατρίνος της ζωής»), която може да бъде определена като сатирична автобиография.¹⁹ Първата му стихосбирка е „Рози в пяната“. В годините между 1916-1923 Филирас представя своята лирика, която се дистанцира от приповдигнатата реторика на последователите на Паламас, а в еротизма и идеализма на стиховете му са заложени горчивина и тъга, изразени с поетичен език, различен от утвърдения.²⁰ Сражава се в Балканските войни на фронта в Епир и Македония. В серията стихове със заглавие „Утреня“ («Ορθρου») представя темата за преходната и временна любов като единствено възможен избор на съвремието. Сред цветните нови образи, които се появяват в творбите му, е и този на модния певец от празнично и бляскаво вечерно парти, наречен по френски модел ‘ντιζέρ’ (думата е неологизъм в гръцкия поетичен език: ‘ντιζέρ’ < фр. ‘dire’, бълг. ‘казвам’, със значение ‘певец в нощно заведение’).²¹ Филирас харесва директните заемки особено, когато описва предизвикателни жени, способни да изкусят всеки мъж. Той избира галицизмите ‘fausse’, ‘maigre’, ‘silhouette’, ‘mignonne’, ‘bibelot’ (на бълг.: ‘фалшива’, ‘слаба’, ‘силует’, ‘сладка’, ‘статуетка’), изпъстрили стиховете му и напомнящи за системно употребяваната от Елитис в по-късните му творби техника на колажа.

Темата за фриволния и безгрижен живот, която става особено популярна след 1920 г., ни отвежда към дълбините на мотива за маскирането и различните конотации, които той може да развие. Фигурата на Пиеро от едноименната стихосбирка на Филирас „Пиеро“ (1922) припомня, че суетата на светския живот често пъти крие зад маската на пресиленото щастие тревогата на вътрешни съмнения и психологическа несигурност²² и силно си кореспондира с една дълга художествено-творческа традиция, свързана с образа на трагикомичния театрален персонаж, оставил траен отпечатък върху европейското изкуство от епохата на френския

¹⁹ Πολίτης, Λ. Op. cit., σ. 247. [Politis, L. Op. cit., s. 247].

²⁰ Πολίτης, Λ. Ibid., σ. 247. [Politis, L. Ibid., s. 247].

²¹ Vitti, M. Op. cit., σ. 316. [Vitti, M. Op. cit., s. 316].

²² Vitti, M. Ibid., σ. 316. [Vitti, M. Ibid., s. 316].

Класицизъм до днес. Пиеро на Филирас си остава все пак дълбоко красив, дошъл да изкаже с директна непрестореност всяка човешка болка и недоумение:

Беше той цялостен, красив и непресторен,
голям човек в батистения си костюм,
изпъстрен с копчета, разсеян и подобен на
тежък сън, напомнящ смисъл най-дълбок.²³

Пиеро (фр. Pierrot) е френски вариант на пантомимния персонаж от италианската *комедия дел арте*, свързан с представленията през 17 в. в Париж на пътуваща италианска трупа, станала популярна под името Comédie-Italienne или Théâtre-Italien (на бълг.: италианска комедия или италиански театър). Водещата черта в характера на Пиеро е неговата наивност – най-често той е представян като глупак, ставаш обект на закачки. В пиесите на драматурга от 17 в. Жан-Франсоа Реняр (1655-1709) се забелязва отчасти благосклонно и уважително отношение към героя, а също и в картините на Антоан Вато от този период. Тази тенденция се засилва през 19 в., когато авторите романтици се припознават все повече в образа на Пиеро. За автор като Теофил Готие трагично-белият клоун се превръща в събирателен символ на следреволюционните нагласи на народа – образът му излиза от стереотипа на „наивния глупак“, като възплъщава идеалите на борбата за завоюване на достойно място в един буржоазен свят. Интересно е как последващите културно-естетически движения изпълват със свое съдържание този така симпатичен театрален образ – за декадентите Пиеро става разочарован от действителността последовател на Шопенхауер, за символистите е страдаща фигура, разпъната на кръста на своята нежна душевност.²⁴

Пиеро не закрива лицето си с маска (разбирана в нейното класическо значение на предмет за прикриване на лицето, който може да служи за защита, развлечение и др.), то е боядисано в бяло, но от друга страна тази тавтологичност между лице и маска се превръща в основа за театралния образ на клоуна от XX в. Остава да се запитаме дали именно двайсети век чрез модернизма, демонстрирал небивал интерес към фигурата на Пиеро, не слива в едно маската и нейните хипостази, обекта и субекта? Творбата, направила Т. С. Елиът известен, „Любовната песен на Дж. Алфред Пруфрок“ (“The love song of J. Alfred Prufrock”, 1915)²⁵, е

²³ Φιλύρας, Ρ. Ο πιερότος.- <https://www.timesnews.gr/romos-filyras-o-pierotos/>, 17. 05. 2021, мой превод. [Filiras, R. O pierotos.- <https://www.timesnews.gr/romos-filyras-o-pierotos/>, 17. 05. 2021, my translation] [«Ηταν αυτός, ολόκληρος κι ωραίος,/ ανθρώπιнос πολύ στη μπατιστένια/ στολή του, στα κουμπιά του, φευγαλέος,/ βραχνάς απ' τους βαθύτερους στην έννοια», «Ο πιερότος», Ρ. Φιλύρας]

²⁴ Storey, R. F. *A critical history of a mask*. Princeton, Princeton University Press, 2014.

²⁵ Kerrigan, M. *Gustav Klimt, art nouveau, and the Vienna secessionists*. London, Flame Tree Publishing, 2015, p. 66.

тясно обвързана с поезията на Жюл Лафорг. Литературното увлечение на френския поет от Пиеро всъщност вдъхва живот на цялата ранна поезия на Елиът.²⁶ Самият Лафорг е силно завладян от образа на Пиеро. Той пише първата си стихосбирка „Поплак“ («Les Complaintes»), публикувана през 1885 г., давайки глас на три от своите „оплаквания“ чрез устата на „Лорд“ Пиеро, а следващата му стихосбирка „Имитация на Нейно Величество Луната“ («L’Imitation de Notre-Dame la Lune», 1886) е изцяло потопена в типологията на образа на Пиеро и неговата символика.

Станал архетипен образ за творци, принадлежащи на различни литературни епохи и движения, като се започне от театралното изкуство на френския XVII в. и се стигне до XX в. и пиесите на Юджин О’Нийл, изобразяван в картини на Пол Сезан, Пабло Пикасо, Салвадор Дали, Пол Клее, Зинаида Серебрякова и мн. др., Пиеро е вдъхновение за безброй поети, прозаисти, художници, драматурзи, но и за киното в лицето на Чарли Чаплин и неговия знаменит образ на Скитника.²⁷

Театралността на маскирането, отразена, както видяхме и чрез образа на Пиеро, привлича силно гръцките поети от поколението от 20-те години на XX в.²⁸ Чрез произведенията си лирическите творци всъщност „изработват“ своеобразни маски, в които са концентрирани силни психически преживявания. „Маските“ присъстват в творчеството на Н. Лапатиотис, на К. Уранис и на Р. Филирас. При Филирас срещаме маската на Дон Жуан, на вечния любовник, но също и на Пиеро – трагикомично тъжен и отчаян. При Лапатиотис, вдъхновен от естетиката на Оскар Уайлд, хипостазите на маската осцилират между естетизъм и скиталчество, така че може да ги определим едновременно като маски на нарцисизма и на безделническото бохемство; при Уранис тази връзка става по-трудно доловима и тя по-скоро добива конкретна предметеност, чрез идентифицирането с нещо, което притежава силна емоционална стойност за поета – образа да речем на родния дом или образа на космополита.²⁹

Във всеки един случай идеята за маска се превръща в най-точния изразител на изтъняващата връзка между личността и заобикалящата я действителност – индивидът има нужда от свое пространство, в което конвенционалните схващания са подложени на съмнение. Това (само)изолиране и създаване на алтернативна реалност обаче крие своите рискове. Маската прикрива, но и разкрива същността, стига тази същност да не се е изгубила във вихъра

²⁶ Storey, R. F. Op. cit., p. 156.

²⁷ Chaplin, Ch. *My autobiography*. New York, Pocket books, 1966, p. 224.

²⁸ Δημούλη, Α. Ηδύονεϊρο και πραγματικότητα ή ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας και ο «πιερότος»: σχέσεις ταυτότητας και εκφάνσεις του ποιητικού υποκειμένου. –<https://www.vakxikon.gr>, 28.01.2021. [Dimouli, A. Idyoneiro kai pragmatikotita i o poiitis Romos Filyras kai o «pierotos»: scheseis taftotitas kai ekfanseis tou poiitikou ypokeimenou.–<https://www.vakxikon.gr>].

²⁹ Δημούλη, Α. Ibid., –<https://www.vakxikon.gr>, 28.01.2021. [Dhimouli, A. Ibid., –<https://www.vakxikon.gr>, 28.01.2021].

на бални танци и безсънни нощи. Подобен вариант отваря пътя на идеята за маската като хипостаза на изхабената личност. Като светски хроникьор Филирас изобразява този модерен начин на живот в перспективата на цялата му ефимерност и изразява без художествени притеснения онази атмосфера на всякакъв вид освободеност, която цари около 20-те години на 20 в. Да отбележим, че Марио Вити избира да я нарече атмосфера ‘liberty’³⁰.

Наполеон Лапатиотис (Ναπολέων Λαπαθιώτης)³¹ (1888-1944) е поет с особено място в гръцката литература от първите десетилетия на 20 в. Повлиян от естетизма и сенсуализма на Оскар Уайлд и от Уолтър Пейтър (Walter Pater) (един от най-последователните теоретици на концепцията „изкуство за самото изкуство“) в първите си стихове, той дава открит израз на меланхолията и отчаянието, произтичащи от загубата на идеала.³² Атеист, комунист, хомосексуален, наркоман, изключително красив, Лапатиотис живее на ръба на позволеното, като дори разпродава библиотеката си, която се слави като една от най-големите частни колекции в Гърция, за да си набавя хероин. Излиза само нощем, за да се отдаде на удоволствията, без които не може. Унищожителен навик, в който можем да открием и една от основните хипостази на маската – фалшивата самоличност, която тя предлага, възможността да се движим инкогнито, да притежаваме едно друго Аз, да избягаме от собственото Аз. Творчеството на Лапатиотис е необемно подобно на това на Кавафис, с когото има възможността лично да се запознае в Египет. И то е разпръснато по страниците на различни списания както стиховете на печалния Александриец. През 1939 г. излиза единствената поетична стихосбирка на Лапатиотис. Освен събраните в нея поетични творби той е написал множество разкази, очерци, критически статии, автобиографичната книга „Моят живот“ («Η ζωή μου») – останала незавършена, тя стига хронологически до 1917 г. и е публикувана на части в списанието „Букет“ («Μπουκέτο»).

Лапатиотис произхожда от високопоставено семейство – баща му Леонидас Лапатиотис (1854-1942) стига до пост военен министър, а майка му е племенница на известния политик Харилаос Трикупис. Съзнателния си живот поетът прекарва в родния си дом на площад „Агион Теодорон“. Много от стиховете му са музицирани в по-ново време. Творчеството му е представително за неосимволизма в гръцката поезия – и днес се вираме в лириката му заради антиконформисткия, ексцентричен и опасен живот, който Лапатиотис е водел, но също и най-

³⁰ Vitti, M. Op. cit., σ. 316. [Vitti, M. Op. cit., s. 316].

³¹ Χαρτοκόλλης, Π. *Ιδανικοί αυτόχειρες. Έλληνες λογοτέχνες που αυτοκτόνησαν*. Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003, σ. 73-92 [Chartokollis, P. *Idanikoi aftocheires. Ellines logotechnes pou aftoktonisan*. Athina, Vivliopoleion tis Estias, 2003, s. 73-92]; Μπαλούρδος, Γ. *Ναπολέων Λαπαθιώτης – ο χρόνος και ο θάνατος*. – Στο: *Οδός Πανός*, 79-80 (Μάιος-Αύγουστος), 1995, σ. 58-68. [Balourdos, G. *Napoleon Lapathiotis – o chronos kai o thanatos*. – Στο: *Odos Panos*, 79-80 (Maios-Avgoustos), 1995, s. 58-68].

³² Πολίτης, Λ. Op. cit., σ. 247. [Politis, L. Op. cit., s. 247].

вече поради интереса, любопитството и въпросите, които предизвикват стиховете му.³³ В оригиналните строфи на творбата „Еротично“ («Ερωτικό») като акростих е вплетено името на голямата любов на Лапатиотис – Костас Гикас:³⁴

Еротично

Сред горестта на истината преминавам
на любовта отново в лабиринта,
докато падне сетната тъма
и викне ме на смърт последна зрака...

Дълбока, задушаваща, парлива,
ще помня дълго таз любов –
с какво ли не платил съм,
че съм отдал сърцето си без срам?!

Но нека бъде тъй, –
каква ли полза има?
Целувка търся аз последна, целувка първа,
със страст, в която само жажда има!

Целувка търся вечно аз,
онази обещаната от всички вас,
но нивга не успях дори за час
да я получа, както исках аз...

И може би когато се изгуби моят глас
във бездна черна,
станал той едно с нощта,
ще бъдем пак със тебе – ти и аз.

Тогава неоткритата целувка,
жадувана от мен безкрай,
като дълг стар ще ми я върне тя,
ще ми я донесе – нощта....

Стихотворението „Еротично“ на Лапатиотис е прекрасно музицирано от композитора Никос Ксидакис (Νίκος Ξυδάκης) и е включено в албума на известната гръцка певица Елевтерия Арванитаки (Ελευθερία Αρβανιτάκη) „Спуска се нощта“ («Η νύχτα κατεβαίνει», 1993). В творбата заедно с елементи от поетиката на Кавафис, поет, превърнал се в един от най-проникновените

³³ Μποζώνης, Α. Ένας καταραμένος της ελληνικής ποίησης. –<http://www.elculture.gr>, 28.01.2018. [Bozonis, A. Enas kataramenos tis ellinikis poiisis.–<http://www.elculture.gr>].

³⁴ Σαραντάκος, Ν. –<https://www.sarantakos.com/liter/lapathiotis/erwtiko.html>, 21.10.2019, мой превод. [Sarantakos, N. –<https://www.sarantakos.com/liter/lapathiotis/erwtiko.html>, my translation].

изразители на хаоса в душата на съвременния човек, на самотата и отчуждението, откриваме и естетско примирение с несъвършенството на света. Поезията на Лапатиотис ни показва прекрасните градски пейзажи на Атина („Дълбока и прекрасна вечер“ («Нταν ένα βαθύ και εξάισιο βράδυ»)), „Страстите на Хеката“ («Εκάτης πάθη»)), самотните дни и нощи на твореца („Самота“ («Μοναξιά»)), изпълнените с еротизъм лични мигове на споделена и несподелена любов („Завеси“ («Οι μπερντέδες»)), „Еротично“).

С името му е свързано и списанието „Хегезо“ («Ηγησώ») – единственото списание в този период, посветено само и изключително на поезия, основано през 1907 г. от него и от още деветима млади литератори. В своя труд „Гръцка поезия“ К. Трипанис разглежда Р. Филирас и Н. Лапатиотис като представители на поколението поети от 1905 г., т. е. като част от втората символистична вълна в неговата четиристепенна класификационна схема, като е доста лаконичен и не особено ласкав в оценката си за тях.³⁵ Считаме, че обобщенията му не са основателни. Изследвайки тематиката и стила на техните стихове, гравитиращи към неосимволизма, имаме основание да смятаме, че те действително осъществяват един преход между лириката от 90-те години на 19 в. и тази от годините между двете световни войни. Както вече знаем, в периода 1915-1925 г. „чистият символизъм“ постепенно угасва и идва редът на „космополитната“ символистична вълна в гръцката литература.³⁶

Чрез личността и творчеството на двама от по-малко известните гръцки поети, започнали кариерата си в първото десетилетие на XX в. открихме различни хипостази на маската – като тръгнем по следите на основната ѝ функция да прикрива, скрива, променя външността тя се превръща в подстъп за бягство от реалността, което може да има различни подтици. От една страна, може да е средство за откриване и фриволно експериментиране с нови индивидуалности, но също така може да бъде израз на разочарование, възплъщение на отчаяна нужда за другост. Маската може да бъде израз на забавление, но и страстно търсене на правдата в един свят, който крие истините зад общоприети клишета. Маската плаши и вълнува, привлича и отблъсква. Нейната потенция осцилира между правилното и неправилното, между първично-ритуалното и префинено карнавалното, тя е самото възплъщение на дихотомия. Тя е символ на атавизъм, на първобитен нагон, но и на огромно културно завоевание, дало ни още чрез античния театър онази опитомена форма на свещенодействие, която превръща мита в разказ и действие, а на нас, зрителите, донася катарзиса.

³⁵ Τριπάνης, Κ. Op. cit., σ. 392. [Tripanis, K. Op. cit., s. 392].

³⁶ Τριπάνης, Κ. Ibid., σ. 394. [Tripanis, K. Ibid., s. 394].

В един открит финал остава да разберем какви са измеренията на този катарзис. В края на краищата може би именно в рамките на подобен отговор се корени и големият смисъл на изкуството, което само по себе си създава значения, чиято самостоятелност е ключ към античната загадка – в един ефимерен макро-свят микросветовите поемат функциите на безкрайността и я капсулират по законите, отразени в парадоксите на Зенон, така че в неделимостта на пространството, като център на Вселената стои забодена Зеноновата стрела³⁷ като апотеоз на нетленността. Тогава става възможно всяко нещо да бъде център с безкрайни връзки и безкрайна ценност. Надвесени над бездната на познанието, така както Н. Казандзакис я вижда в своята „Аскетика“, простираща се между полюсите на Любовта и Смъртта, се потапяме в един „квантов“ смисъл на изкуството, станал приоритет на модернизма.

Библиография

Ифанидис, Я. Едип. –В: *Κου σα γρϋците (сϋвременна γρϋκα есеистика)*. София, Колекция аквариум – Средизмноморие, 2002. [Ifanidis, Ya. Edip. –V: *Koi sa gartsite (savremenna gratska eseistika)*. Sofia, Koleksia akvarium – Sredizmnomorie, 2002].

Сϋвременна γρϋκα поезия (превод Ст. Гечев), т. 2. София, Епсилон, 1997. [*Savremenna gratska poezia (prevod St. Gechev), t. 2*. Sofia, Epsilon, 1997].

Βουτουρης, Π. Λογοτεχνικές αναζητήσεις. –Στο: *Ιστορία της Ελλάδος του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2000. [Voutouris, P. Logotechnikes anazitiseis. –Sto: *Istoria tis Ellados tou 20ou aiona*. Athina, Vivliorama, 2000].

Δημούλη, Α. Ηδϋόνειρο και πραγματικότητα ή ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας και ο «πιερότος»: σχέσεις ταυτότητας και εκφάνσεις του ποιητικού υποκειμένου. –<https://www.vakxikon.gr>. [Dimouli, A. Idyoneiro kai pragmatikotita i o poiitis Romos Filyras kai o «pierotos»: scheseis taftotitas kai ekfanseis tou poiitikou yrokeimenou. –<https://www.vakxikon.gr>].

Καρωτάκης, Κ. *Ποιήματα και πεζά (επιμ. Γ. Π. Σαββίδης)*. Αθήνα, Ερμής, 1972. [Karyotakis, K. *Poiimata kai peza (epim. G. P. Savvidis)*. Athina, Ermis, 1972].

Μπαλούρδος, Γ. Ναπολέον Λαπαθιώτης – ο χρόνος και ο θάνατος. –Στο: *Οδός Πανός, 79-80 (Μάιος-Αύγουστος)*, 1995. [Balourdos, G. Napoleon Lapathiotis – o chronos kai o thanatos. –Sto: *Odos Panos, 79-80 (Maios-Avgoustos)*, 1995].

Μποζώνης, Α. Ένας καταραμένος της ελληνικής ποίησης. –<http://www.elculture.gr>. [Bozonis, A. Enas kataramenos tis ellinikis poiisis. –<http://www.elculture.gr>].

Πολίτης, Λ. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1980. [Politis, L. *Istoria tis neoellinikis logotechnias*. Athina, MIET, 1980].

³⁷ Става дума за популярния парадокс на Зенон, достигнал до нас чрез „Физика“ на Аристотел. Във всеки един момент от своя полет стрелата се намира в покой. Сборът от тези нейни състояния не дава движение, следователно стрелата виси във въздуха без да се движи.

Σαραντάκος, Ν. – <https://www.sarantakos.com/liter/lapathiotis/erwtiko.html>. [Sarantakos, Ν. – <https://www.sarantakos.com/liter/lapathiotis/erwtiko.html>].

Τρυπάνης, Κ. *Ελληνική ποίηση*. Αθήνα, Εστία, 1988. [Trypanis, Κ. *Elliniki poiisi*. Athina, Estia, 1988].

Φιλύρας, Ρ. *Πορτραίτα και κειμήλια – ανέκδοτα ποιήματα*. Αθήνα, Κισσός, 1981. [Filyras, Ρ. *Portraits kai keimilia – anekdota poiimata*. Athina, Kissos, 1981].

Φιλύρας, Ρ. *Ποιήματα – άπαντα τα ευρεθέντα*. Αθήνα, University Studio Press, 2013. [Filyras, Ρ. *Poimata – aranta ta evrethenta*. Athina, University Studio Press, 2013].

Φιλύρας, Ρ. Ο πιερότος.- <https://www.timesnews.gr/romos-filyras-o-pierotos/>. [Filyras, Ρ. Ο pierotos.- <https://www.timesnews.gr/romos-filyras-o-pierotos/>, 17. 05. 2021].

Χαρτοκόλλης, Π. *Ιδανικοί αυτόχειρες. Έλληνες λογοτέχνες που αυτοκτόνησαν*. Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003. [Chartokollis, Ρ. *Idanikoi aftocheires. Ellines logotechnes pou aftoktonisan*. Athina, Vivliopoleion tis Estias, 2003].

Beaton, R. *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία*. Αθήνα, Νεφέλη, 1996. [Beaton, R. *Eisagogi sti neoteri elliniki logotechnia*. Athina, Nefeli, 1996].

Vitti, M. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1978. [Vitti, M. *Istoria tis neoellinikis logotechnias*. Athina, MIET, 1978].

Chaplin, Ch. *My autobiography*. New York, Pocket books, 1966.

Kerrigan, M. *Gustav Klimt, art nouveau, and the Vienna secessionists*. London, Flame Tree Publishing, 2015.

Storey, R. F. *A critical history of a mask*. Princeton, Princeton University Press, 2014.